

آشنایی با عملیات بیت المقدس (فتح خرمشهر)

در حالی که اشغال خرمشهر توسط عراق به عنوان آخرین و مهم‌ترین برگ برنده این کشور برای وادار ساختن ایران به شرکت در هر گونه مذاکرات صلح تلقی می‌شد، آزاد سازی این شهر می‌توانست سمبل تحمیل اراده سیاسی جمهوری اسلامی بر متجاوز و اثبات برتری نظامی‌اش باشد.

بر همین اساس، با توجه به این که منطقه عمومی غرب کارون آخرین منطقه مهمی بود که هم چنان در اشغال عراق قرار داشت، از یک سو فرماندهان نظامی ایران برای انجام عملیات در این منطقه اشتراک نظر داشتند.

- **مجله زندگینامه دفاع مقدس / نهادها و تجهیزات دفاعی ایران / اینفوگرافی؛ شرح عملیات بیت المقدس**

از سوی دیگر عراق نیز که طراحی عملیات آزادسازی خرمشهر را پس از عملیات فتح المبین قطعی و مسجل می‌پنداشت، با در نظر گرفتن اهمیت این شهر و جایگاه آن در دفاع از بصره، به ضرورت حفظ این منطقه معتقد بود.

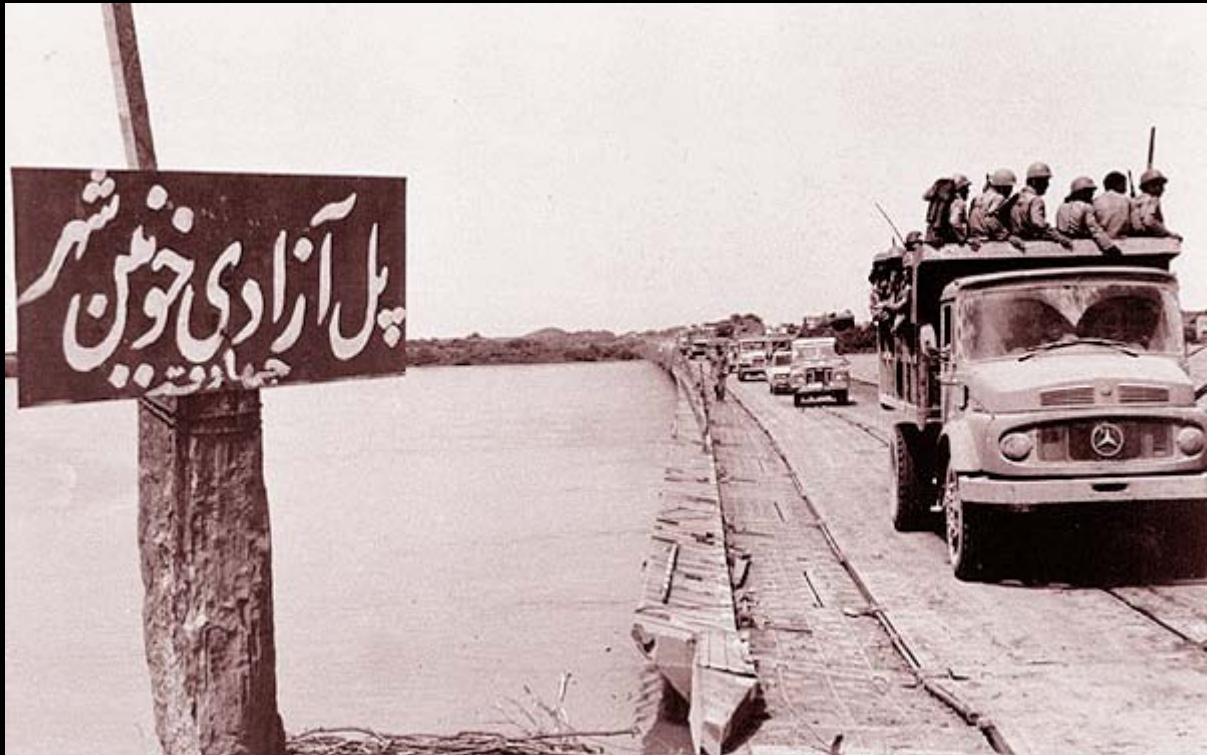
- **سالروز آزادسازی خرمشهر**

از این رو، بلافاصله پس از اتمام **عملیات فتح المبین**، در حالی که قوای ارتش عراق در منطقه عمومی خرمشهر تقویت می‌شد، به تمام یگان‌های تحت امر قرارگاه مرکزی کربلا دستور داده شد تا ضمن بازسازی و تجدید قوا، به شناسایی و طراحی عملیات بپردازند.

اهداف عملیات

مهم‌ترین اهدافی که در این عملیات دنبال می‌شد، عبارت بودند از:

- انهدام نیروی دشمن، حداقل بیش از دو لشکر.
- آزاد سازی حدود 5400 کیلومتر مربع از خاک ایران؛ از جمله شهرهای خرمشهر، هویزه و پادگان حمید.
- خارج نمودن شهرهای اهواز، حمیدیه و سوسنگرد از برد توپخانه دشمن.
- تامین مرز بین المللی (حداصل پاسگاه طلائی تا شلمچه).
- آزادسازی جاده اهواز - خرمشهر و خارج شدن جاده اهواز - آبادان از برد توپخانه دشمن.

منطقه عملیات

منطقه عمومی عملیات بیت المقدس در میان چهار مانع طبیعی محصور است، که از شمال به رودخانه کرخه کور، از جنوب به رودخانه اروند، از شرق به رودخانه کارون و از غرب به هور الهویزه منتهی می شود.

منطقه مزبور به جز جاده نسبتاً مرتفع اهواز - خرمشهر، فاقد هر گونه عارضه مهم برای پدافند است. همین امر موجب شد تا زمین منطقه - به دلیل مسطح بودن - برای مانور زرهی مناسب، و برای حرکت نیروهای پیاده - به دلیل در دید و تیر قرار داشتن - نامناسب باشد. نقاط حساس و استراتژیک منطقه شامل بندر و شهر خرمشهر، پادگان حمید، جعفر، جاده آسفالت اهواز - خرمشهر، شهر هویزه و رودخانه های کارون، کرخه کور و اروند بود.

فتح خرمشهر، یکی از نتایج بزرگ عملیات بیت المقدس بود، ولی تنها نتیجه آن نبود. در این نبرد که یکی از مهم ترین و گسترده ترین عملیات ها در دوران جنگ تحمیلی است، حدود 5400 کیلومترمربع از خاک کشور که در جنوب استان خوزستان به اشغال صدامیان درآمده بود، آزاد شد. این وسعت، چندین برابر مساحت چند کشور همجوار ایران است که دشمن در آن با حداکثر توان نظامی خود؛ یعنی با شش لشکر شامل سه لشکر زرهی، یک لشکر مکانیزه و دو لشکر پیاده و ده تیپ مستقل پدافند می کرد و با استفاده از 1400 دستگاه تانک، 1200 دستگاه نفربر زرهی و بیش از پانصد عراده توپخانه صحرایی و حدود هشتاد هزار نیروی نظامی، این منطقه را در کنترل خود داشت.

تا قبل از آغاز عملیات بیت المقدس، استعداد نیروهای دشمن به ترتیب زیر بود:

- لشکر 6 زرهی؛ از جنوب رودخانه کرخه تا هویزه.
- لشکر 5 مکانیزه؛ از غرب اهواز تا روستای سید عبود.
- لشکر 11 پیاده از سید عبود تا خرمشهر - تیپ های 22، 48، 44 مامور حفاظت از خرمشهر بودند.
- لشکر 3 زرهی در شمال خرمشهر.

با شروع عملیات نیز یگان های دیگری از ارتش عراق به منطقه اعزام شدند که در مجموع تمامی یگان هایی که در منطقه درگیری حضور یافتند، عبارت بودند از:

- لشکر 5 مکانیزه؛ شامل: تیپ های 26 و 55 زرهی و تیپ های 15 و 20 مکانیزه.
- لشکر 6 زرهی؛ شامل: تیپ های 16 و 30 زرهی و تیپ 25 مکانیزه .
- لشکر 3 زرهی؛ شامل: تیپ های 6، 12 و 53 زرهی و تیپ 8 مکانیزه .
- لشکر 9 زرهی؛ شامل: تیپ های 35 و 43 زرهی و تیپ 14 مکانیزه .
- لشکر 10 زرهی؛ شامل: تیپ های 17 زرهی و 24 مکانیزه .
- لشکر 11 پیاده؛ شامل: سه تیپ سازمان 44، 48 و 49 پیاده و سه تیپ تحت امر 45 ، 113 و 22 پیاده.
- لشکر 12 زرهی؛ شامل: تیپ های 46 مکانیزه و 37 زرهی.
- لشکر 7 پیاده؛ شامل: تیپ های 19 و 39 پیاده.
- تیپ مستقل 10 زرهی.
- تیپ های مستقل 109، 419، 416، 90، 417، 601، 602، 605، 606، 409، 238 و 501 پیاده.
- تیپ های 31، 32 و 33 نیروی مخصوص.
- تیپ های 9، 10 و 20 گارد مرزی.
- تعداد 30 گروهان کماندو.
- تعداد 10 قاطع جیش الشعبی (هر قاطع 450 نفر).
- گردان تانک مستقل سیف سعد.
- گردان های شناسایی حطین، صلاح الدین، حنین.
- توپخانه دشمن نیز از 530 قبضه توپ در انواع مختلف تشکیل شده بود که به طور تقریبی عبارت بود از 30 گردان.

طرح عملیات

در طراحی عملیات، تهاجم از طریق عبور از رودخانه کارون و پیشروی به سوی مرز بین المللی و سپس آزادسازی شهر خرمشهر مد نظر قرار گرفته و چنین استدلال می شود که حمله به جناح دشمن، که عمدتاً به سمت شمال آرایش گرفته بود، عامل موفقیت عملیات است.

هم چنین، شکستن خطوط اولیه دشمن و عبور از رودخانه و گرفتن سرپل در غرب کارون تا جاده آسفalte اهواز - خرمشهر به عنوان اهداف مرحله اول و ادامه پیشروی به سمت مرز و تامین خرمشهر به عنوان اهداف مرحله دوم تعیین شدند.

بر همین اساس، محورهای عملیاتی هر یک از قرارگاه ها به ترتیب زیر مقرر گردید:

- 1- محور شمالی؛ قرارگاه قدس (با عبور از رودخانه کرخه).
- 2- محور میانی؛ قرارگاه فتح (با عبور از رودخانه کارون و پیشروی به سمت جاده اهواز - خرمشهر).
- 3- محور جنوبی؛ قرارگاه نصر (با عبور از کارون و پیشروی به سمت خرمشهر).

شرح عملیات بیت المقدس

سرانجام عملیات بیت المقدس در 30 دقیقه بامداد روز 10 اردیبهشت 1361 با قرائت رمز عملیات بسم الله الرحمن الرحيم . بسم الله القاسم الجبارين، یا علی ابن ابی طالب از سوی فرماندهی آغاز شد.

شهید آیت الله صدوقی و آیت الله مشکینی نیز که در کنار فرماندهان سپاه و ارتش در قرارگاه کربلا حضور داشتند، هر یک به طور جداگانه، پیام هایی را به وسیله بی سیم خطاب به رزمندگان اسلام قرائت کردند.

عملیات بیت المقدس را به چهار دوره زمانی به شرح زیر می توان تقسیم کرد:

• مرحله اول:

در محور قرارگاه قدس (شمال کرخه کور) به دلیل هوشیاری دشمن و وجود استحکامات متعدد، پیشروی نیروها به سختی امکان پذیر بود و در این میان تنها تیپ های 43 بیت المقدس و 41 ثارالله موفق شدند از مواضع دشمن عبور کرده و منطقه ای در جنوب رودخانه کرخه کور را به عنوان سرپل تصرف کنند. عدم پوشش جناحین این یگان ها باعث شده بود که فشار شدید دشمن بر آن ها وارد شود.

در محور قرارگاه فتح، یگان های خودی ضمن عبور از رودخانه به سرعت خود را به جاده اهواز - خرمشهر رسانده و به ایجاد استحکامات و جلوگیری از نقل و انتقالات و تحرکات دشمن در جاده مذکور پرداختند.

در محور قرارگاه نصر، به دلیل تاخیر در حرکت و وجود با تلاق در کنار جاده اهواز - خرمشهر و هم چنین تمرکز دشمن در شمال خرمشهر، نیروهای این قرارگاه نتوانستند به اهداف مورد نظر دست یافته و با قرارگاه فتح الحاق کنند.

الحاق کامل قرارگاه نصر با قرارگاه فتح و هم چنین تصرف اهداف مرحله اول قرارگاه قدس در دستور کار عملیات شب دوم قرار گرفت که با انجام آن تا حدودی اهداف مورد نظر محقق شد، لیکن برخی رخنه ها همچنان باقی بود تا این که سرانجام پس از 5 روز، جاده اهواز - خرمشهر از کیلومتر 68 تا کیلومتر 103 تثبیت و کلیه رخنه ها ترمیم شد.

• مرحله دوم:

در این مرحله آزاد سازی خرمشهر از دستور کار عملیات خارج و تصمیم گرفته شد که قرارگاه های فتح و نصر از جاده اهواز - خرمشهر به سمت مرز پیشروی کنند و قرارگاه قدس نیز ماموریت یافت تا به صورت محدود برای تصرف سرپل در جنوب کرخه کور اقدام نماید و سپس آن را گسترش دهد.

عملیات در این مرحله در ساعت 22:30 روز 1361/2/16 آغاز شد. نیروهای قرارگاه فتح در همان ساعات اولیه به جاده مرزی رسیدند. یگان های قرارگاه نصر نیز با اندکی تاخیر و تحمل فشارهای دشمن، به مرز رسیده و با قرارگاه فتح الحاق کردند.

دشمن با مشاهده جهت پیشروی نیروهای ایران به طرف مرز، لشکر های 5 و 6 خود را به عقب کشاند. به نظر می رسید این عقب نشینی با دو هدف انجام شده باشد: یکی جلوگیری از محاصره و انهدام این لشکرها، و دیگری تقویت هر چه بیشتر خطوط پدافندی بصره و خرمشهر.

در پی این عقب نشینی که از ساعات اولیه روز 1361/2/18 آغاز شده بود، نیروهای قرارگاه قدس ضمن تعقیب نیروهای دشمن، تعدادی از آن ها را که از قافله عقب مانده بودند، به اسارت خود درآوردند و در نتیجه جاده اهواز - خرمشهر (تا انتهای جنوب منطقه ای که توسط قرارگاه نصر به عنوان سرپل تصرف شده بود) و نیز مناطقی همچون جفیر، پادگان حمید و هویزه آزاد شدند.

• مرحله سوم:

در این مرحله، قرارگاه نصر ماموریت یافت تا حرکت خود را به سمت خرمشهر آغاز نماید. نیروهای عمل کننده که متشکل از چهار تیپ مستقل سپاه پاسداران و دو تیپ ارتش بودند، در آخرین ساعات روز 1361/2/19 عملیات خود را آغاز کردند؛ اما به دلیل هوشیاری دشمن و تمرکز نیرو در خطوط پدافندی اش، نیروهای خودی در انجام ماموریت خود توفیق نیافتند. تکرار این عملیات در روز بعد نیز به شکست انجامید. به همین خاطر تصمیم گرفته شد تا برای انجام عملیات نهایی فرصت بیشتری به یگان ها داده شود. هم چنین مقرر شد دو تیپ المهدی (عج) و امام سجاد (ع) از قرارگاه فجر نیز در حرکت بعدی استفاده شود.

مرحله چهارم عملیات از 1 تا 4 خرداد 1361:

سرانجام در ساعت 22:30 اول خرداد 1361 تلاش برای آزادی سازی خرمشهر با رمز «بسم الله القاسم الجبارین یا محمد بن عبدالله (ع)» آغاز شد در برابر تک سریع و غافلگیرانه، نیروهای عراقی دچار وحشت و سرگردانی شدید شدند و نتوانستند واکنش مهمی از خود نشان دهند و ارتباط یگان های دشمن با یکدیگر قطع شد. فرار افسران و درجه داران و سربازان عراقی از منطقه خرمشهر گویای از هم پاشیدگی سازمان یگان های دشمن بود.

در روز دوم خرداد نتیجه پیکار بسیار درخشان بود و قرارگاه کربلا به هدف خود که احاطه کامل خرمشهر بود، رسید. تعداد اسرای عراقی در این روز از 2830 نفر تجاوز کرد و یگان هایی از دشمن که در منطقه بین نهر عریض و شلمچه مستقر بودند، به میزان زیاد منهدم شدند.

به وجود حضور گسترده هواپیماهای عراقی در آسمان منطقه، عقابان تیزپرواز نیروی هوایی ارتش در پشتیبانی از یگان های رزمنده، در صحنه عملیات بیت المقدس حضوری فعال داشتند و با بمباران پل شناور عراقی ها بر روی شط العرب و مناطق تجمع آنان در آن سوی رودخانه، نقش ارزنده ای در آزاد سازی خرمشهر ایفا کردند.

در اواخر روز دوم خرداد، قرارگاه کربلا پس از بررسی آخرین وضعیت، تصمیم گرفت تا نیروها با ورود به شهر، آنها را از لوٹ وجود نیروهای عراقی پاک گردانند. و در سه بامداد روز سوم خرداد واحدهایی از رزمندگان ایران به آن سوی رودخانه وارد شدند.

از طرف دیگر جمعی از نیروهای عراقی با استفاده از تاریکی شب و قایق اقدام به فرار کردند که تعدادی از این قایق ها توسط تکاوران نیروی دریایی هدف قرار گرفت و سرنشینان آن ها غرق شدند.

نیروهای عراقی از ساعت سه و پنجاه دقیقه بامداد تا نیم بعد از ظهر روز سوم خرداد از سمت شلمچه 3 بار اقدام به پاتک کردند و تلاش نمودند تا از طریق جاده شلمچه - خرمشهر حلقه محاصره خرمشهر را بشکنند، اما هر بار با پایداری و مقاومت دلاورانه رزمندگان ایرانی مواجه شدند و با دادن خساراتی عقب نشینی کردند.

در ساعت 11 صبح روز سوم خرداد در حالی که درگیری شدیدی بین قوای ایرانی و نیروهای عراقی در شمال نهر خین جریان داشت و دشمن در فکر شکستن حلقه محاصره خرمشهر بود، رزمندگان ایرانی از جناح غرب و خیابان کشتارگاه وارد شهر شدند. ناحیه گمرک خرمشهر در کنار اروند اندکی مقاومت کرد که آن هم به سرعت در هم شکسته شد.

در ساعت 12 قوای ایران از سمت شمال و شرق وارد شهر شدند و نیروهای متجاوز بعثی که 24 ساعت در محاصره کامل قرار داشتند، راهی جز اسارت یا فرار و یا کشته شدن نداشتند. بدین جهت واحدهای عراقی گروه گروه به اسارت رزمندگان اسلام در آمدند.

در ساعت 2 بعد از ظهر، خرمشهر به طور کامل آزاد شد و پرچم پر افتخار جمهوری اسلامی ایران بر فراز «مسجد جامع» و پل تخریب شده خرمشهر به اهتزاز درآمد.

بدین ترتیب این شهر مقاوم که پس از 35 روز پایداری و مقاومت در 4 آبان 1359 به اشغال دشمن درآمده بود، پس از 578 روز (19 ماه) اسارت، بار دیگر به آغوش گرم میهن اسلامی بازگشت و پیکره پاک آن از لوٹ وجود متجاوزان تطهیر گردید.

رزمندگان اسلام در اولین اقدام خود پس از آزاد سازی شهر، نماز شکر را در مسجد جامع خرمشهر اقامه کردند. خبر آزاد سازی خرمشهر به سرعت در همه جا طنین افکند و ملت ایران اسلامی را که مدت ها در آرزوی شنیدن چنین خبر مسرت بخشی بودند، غرق در شادی و سرور کرد. مردم به خیابان ها ریختند و با پخش شیرینی به جشن و شادی پرداختند. در پایان آن روز امت شهید پرور ایران با حضور در مساجد، نماز شکر به جای آورده و با فرا رسیدن شب به یمن پیروزی حق بر باطل بر پشت بام ها ندای الله اکبر سردادند.

نتایج

- طی عملیات بیت المقدس 5038 کیلومتر مربع از اراضی اشغال شده از جمله شهرهای خرمشهر و هویزه و نیز پادگان حمید و جاده اهواز - خرمشهر آزاد شدند. علاوه بر این شهرهای اهواز، حمیدیه و سوسنگرد از تیررس توپخانه دشمن خارج گردیدند. هم چنین 180 کیلومتر از خط مرزی تامین شد.
- با فتح خرمشهر، برتری نظامی ایران بر عراق مورد تایید کارشناسان و تحلیل گران نظامی قرار گرفت.
- فتح خرمشهر موجب انفعال ارتش عراق شد؛ به گونه ای که نظامیان عراقی تا مدت زیادی نتوانستند از لاک دفاعی خارج شوند.
- عملیات بیت المقدس موجب شد تا کشورهای عرب منطقه به تقویت مالی و نظامی عراق مبادرت ورزند.
- طی این عملیات حدود نوزده هزار تن از نیروهای دشمن به اسارت درآمده و بالغ بر شانزده هزار تن کشته و زخمی شدند.

میزان انهدام یگان های دشمن

- لشکر 3 زرهی و لشگرهای 11 و 15 پیاده: 80 درصد.
- لشگرهای 9 و 10 زرهی: 50 درصد.
- لشکر 7 پیاده: 40 درصد.
- لشکر 5 مکانیزه و لشگرهای 6 و 12 زرهی: 20 درصد.
- تیپ های 9، 10 و 20 گارد مرزی: 100 درصد.

- تیپ 109 پیاده: 60 درصد.
- تیپ های 419، 416، 602، 601 پیاده: 50 درصد.
- تیپ های 31، 32 و 33 نیروهای مخصوص به میزان زیاد.